

ІНСТИТУЦІАЛЬНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЇЇ ІЗ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Богатирьов І. Г.

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'ячука
м. Рівне, Україна*

Гуманізм як один з основних принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань та реформування кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну систему стає важливою складовою демократичних змін у суспільстві, що орієнтується на цивілізовані міжнародні стандарти поводження з ув'язненими і засудженими.

На даний час реформування кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну систему є одним з пріоритетів діяльності Міністерства юстиції України, оскільки таке реформування передбачено Концепцією реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р та іншими стратегічними та програмними документами [1]. На жаль, маємо констатувати, що реформування кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну систему не повною мірою відповідають сучасним потребам теорії та практики.

Як вбачається, однією з термінологічних та теоретичних проблем реформування кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну систему є оперування на рівні законодавства як терміном «кримінально-виконавча система», так і «пенітенціарна система», а процесу їх трансформації та сутнісних відмінностей приділено недостатньо уваги в кримінально-виконавчій науці [2, с. 167].

Проведений науковою школою «Інтелект» аналіз сучасних наукових досліджень свідчить про відсутність як серед вітчизняних науковців, так і серед іноземних фахівців єдиного, уніфікованого тлумачення дефініції «пенітенціарна система».

Відповідно до змісту терміна «пенітенціарний» (фр. penitentiare, від лат. roenitentarius – покаяний; виправданий; виконання покарання у виді позбавлення волі ґрунтується на принципах одиночного ув'язнення

засуджених у камерах і його виправлення при мінімальному впливі зовнішніх сил (персоналу УВП, інших учасників кримінально-виконавчої діяльності) віддається «у руки» засудженого, тобто процес відбування призначеного судом покарання є виключною волею особи, щодо якої воно застосоване.

Зауважимо, що вітчизняний вчений Г. О. Радов запропонував наступне визначення пенітенціарної системи – як цілісного, функціонально-інтегрального утворення повноважних суб'єктів державного управління, місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та їх узгоджених дій щодо забезпечення ресоціалізації засуджених [3, с. 11].

Інший дослідник Д.В. Ягунов визначає пенітенціарну систему як сукупність органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських інституцій, об'єднаних на інтегрально-функціональних засадах навколо центрального органу пенітенціарного управління, на який покладено обов'язки з вироблення та реалізації єдиної політики у сфері виконання кримінальних покарань, де всі органи й інституції взаємодіють у напрямі забезпечення суспільства шляхом ресоціалізації осіб, які відбувають або відбули кримінальні покарання [4, с. 3–7].

Вітчизняний вчений О.Б. Пташинський зазначив, що пенітенціарна система – це сукупність взаємопов'язаних державних установ та органів виконання покарань, створених з метою виправлення і перевиховання засуджених, які здійснюють єдину державну політику у сфері виконання кримінальних покарань у відповідності з чинним законодавством [5, с. 45].

Натомість як зауважує вітчизняний вчений Є.М. Бодюл поняття «пенітенціарна система» може бути використане як у науковому, так і в загальноповжитому значенні, оскільки позначає всю сукупність суб'єктів виконання кримінальних покарань, організаційно-правових, соціальних і громадських інститутів, що беруть участь у забезпеченні виправлення і ресоціалізації засуджених [6, с. 34].

Щодо зарубіжних вчених, зокрема С. М. Оганесян вважає, що пенітенціарна система містить у собі всі органи й установи держави, які виконують усі види кримінального покарання, організаційно-правові, соціальні та громадські інститути, що забезпечують виправлення засуджених [7, с. 11].

Вважаємо, що суб'єктами пенітенціарної системи виступають: з одного боку, державні органи й установи виконання покарань; підприємства, установи та організації, де працюють засуджені, а з іншого (і це є особливістю цієї системи) – сама особа, яка вчинила кримінальне правопорушення і стає таким суб'єктом з моменту набрання вироком законної сили щодо її засудження та покарання.

З огляду на викладене вбачається, що пенітенціарна система України – це юридична особа, яка має власне майно, банківські рахунки в національній та іноземній валюті, печатку і штамп, емблему й іншу атрибутику, централізовані фонди та резерви. Пенітенціарна установа набуває майнові і немайнові права, несе обов'язки, може виступати позивачем і відповідачем у суді.

Література:

1. Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80> (дата звернення 21 жовтня 2021 року).

2. Свірець В.В. До питання про інституціональне реформування пенітенціарної системи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Випуск 1. Том 5. С. 167–174.

3. Радов Г. О. Доктринальна модель Закону «Про пенітенціарну систему України». *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 11–52.

4. Ягунов Д. Пенітенціарна реформа: деякі аналітичні нотатки та рекомендації. URL: <http://www.yagunov.in.ua/?p=527> (дата звернення 16 12 2021 року)

5. Пташинський О. Правові проблеми реформування пенітенціарної системи в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2001. 185 с.

6. Бодюл Є. М. Правові та організаційні засади виконання покарання в кримінально-виконавчих установах відкритого типу : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 235 с.

7. Оганесян С. Пенитенциарная система государства (историко-теоретический и правовой анализ) : дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений». Санкт-Петербург, 2005. 554 с.